

מראה דם גמור (תוס') ועל כל פנים מראה כללי אדום (רמב"ם). כמה אחרונים פירשו את דברי השולחן ערוך (בהלכות כיוסוי הדם) כשיטה הראשונה, והוכיחו כן מגמ' בחולין (ק"ן אורה, נפש חיה, ועוד), ובערוך השולחן נקט כדעת תוס'. בתוספתא שיטה מחודשת, שכל תערובת משקים נמדדת כאילו היתה יין במים.

כשהדם הוא שנפל לתוך המים – נפסל, אפילו אם יש בו מראית דם, מפני ש"ראשון ראשון בטל", וכשחזר למראית דם – כבר חל פסול דיחוי בדם שנפל בתחילה. תוס' סוברים שאם שפך את הדם מכלי רחב, כגון מזרק, הדם אינו בטל, ונראה שהר"ן חולק בדבר.

שעח): "נקוט כלל זה בידך: דבר שדרכה בכך – לא שייך למימר ראשון ראשון בטל". לשיטתם, מסתבר שבשפיכת דם הקדשים לתוך מים, או מים לתוך הדם, שאין דרכו בכך – בכל מקרה "ראשון ראשון בטל"¹⁹.

סיכום

כשנתערבו מים בדם הקדשים הרי הוא כשר כל עוד יש בו "מראית דם". מדברי כמה ראשונים נראה שדי בכך שהדם שינה את מראה המים והרואה אותם מרגיש שמעורב בהם דם (רש"י, מאירי, ועוד), ולצורך זה די בפחות מעשרה אחוזים (תשב"ץ). לעומתם, יש סוברים שנדרש

מערכה קפג. דם קדשים שנתערב ביין או בדם חולין (עז,ב-עט,א)

לזורקו על המזבח? שאלה זו תידון במערכה הבאה.

שיטת ריש לקיש

הגמ' מביאה את דברי ריש לקיש שאיסורין מבטלין זה את זה, ומפרשת שמדובר בתערובת מין במינו, כגון בשר פיגול בבשר נותר, וכך האוכל את אחד האיסורים אינו מרגיש בטעמו של האיסור השני הבלוע בו, אבל בתערובת מין בשאינו מינו, בה מורגש הטעם – אינו בטל².

על כך שואלת הגמ' מדין "רואין" במשנתנו, ממנו יש ללמוד שגם דברים השווים במראה אינם בטלים ברוב גרידא, אלא אנו מחשיבים אותם כבעלי מראה שונה ובודקים האם מראהו של המיעוט יתבטל, וכך ראוי לומר גם בתערובת מאכלי איסור, שנחשיב אותם כבעלי טעם שונה ונבחן האם המיעוט יתן טעם!

הגמ' משיבה שדין זה שנוי במחלוקת תנאים, כפי שמצאנו בבביתא על טבילת דלי שיש בו יין לבן או חלב, שלדעת תנא קמא די ברוב מים על מנת לבטל את המשקה הלבן ולהחשיבו כמלא מים וראוי לטבילה, ואילו ר' יהודה אומר "רואין", כדברי משנתנו, וריש לקיש סובר כתנא קמא (רש"י ד"ה תנאי היא: "דרבנן פליגי עליה דר' יהודה וכוותיהו קיימינן"³).

"רואין" כלל? הרי חילוק גדול בין שני העניינים: במשנה מדובר בדם, שצבעו בולט ובכוחו להשפיע ממראהו על התערובת, אלא שבמקרה זה גם הדבר שבו נתערב, היין, הינו בעל צבע חזק, ורק משום כך אינו משפיע עליו, ולכן אומרים "רואין" כאילו היין הוא מים, ואז יבוא לידי ביטוי כוחו של הדם להשפיע. וכמו כן בתערובת איסורים שעליה מדבר ריש לקיש, יש בכוחו של כל איסור לתת טעם, אלא שהטעם לא יורגש בשני מפני שגם בו יש טעם. לעומת זאת במקרה מדובר בתערובת של שני דברים חסרי צבע, ובזה סובר תנא קמא שלא שייך לומר "רואין" ולהעצים את כוחו של החלב כאילו היה יין (ולדעת ר' יהודה אפילו בכחאי גוונא אומרים "רואין").

נראה ליישב את קושייתו כך: דין "רואין" אינו נובע מכך שהמיעוט ניכר וחזק מדי מכדי להתבטל ברוב. יסודו של דין "רואין" נעוץ בכך שאין בין הרוב למיעוט ניגוד המאפשר ביטול ברוב (ראה הלן בהרחבה בשם החמדת דניאל), ולכן נותר לנו רק לבדוק האם המיעוט נחשב כקיים במציאות, או שמא הוא בטל לגמרי. לפיכך, לדעה הסוברת "רואין" לא שייך שמים וחלב יתבטלו ברוב זה בזה, כי אין ניגוד דינים ביניהם.

נאמר במשנה: "נתערב [דם הקרבן] ביין – רואין אותו כאילו הוא מים. נתערב בדם בהמה או בדם חיה – רואין אותו כאילו הוא מים". פירוש: אנו מחשיבים את היין או את דם הבהמה והחיה! כאילו היה מים, ואילו היה דם הקרבן ניכר בו – הרי זה כשר. דין דומה נאמר במשנה בחולין (פז,א) לגבי דם חיה ועוף הטעון כיוסי.

דין זה של "רואין" יש בו חידוש רב. בדרך כלל, בתערובת חומרים שונים שהאחד אסור והשני מותר, או האחד כשר והשני פסול למצוה כלשהי, אנו הולכים אחר הרוב, אלא אם כן המיעוט ניכר בטעמו או במראהו. כאן מתחדש, שגם כאשר הדם הכשר הוא מיעוט, ואף אינו ניכר בתערובת מפני שהרוב שסביבו נראה כמוהו – בכל זאת אינו בטל, וזאת אף לקולא בדין תורה!

יש לברר, אפוא, את גבולותיו של דין "רואין", באיזה מקרים נאמר ובאיזה לא, ומהי הכרעת ההלכה בדין זה.

סוגיה זו מורכבת מאד, ובמפרשים מצאנו דעות רבות בהסברת החילוקים השונים בין הדינים והדוגמאות שהובאו בה, ונביא את עיקרי הדברים.

נקודה נוספת שיש לדון בה היא: גם אם הדם הכשר לא בטל במיעוטו, הרי גם דם החיה לא בטל, ומהי ההצדקה

19. וגם קושיית תוס' בהערה הקודמת מדם הפר והשעיר מיושבת בשופי, שמכיוון שדרכו ומצותו להישפך לדם השעיר – לא שייך לומר "קמא קמא בטיל". כעין זה כתב במקדש דוד (סי' לג, ד"ה הקשו התוס'), שמכיוון שבידו לשפוך עוד וגם מצוה לעשות כן – אין פה דיחוי (על פי תוס' לעיל לד, ד"ה כל שבידו), ואילו בתערובת דם ומים אין מצוה להוסיף על הדם כדי להכשיר את התערובת.

היה מקום לפרש כדעת הר"ן גם את סתימת הרמב"ם, שלא חילק כאן בין הכלים כפי שחילק בהל' מאכלות אסורות (טז,כח), אבל מלשונו שם "מפני שהעמוד היורד מפי החבית גדול" נראה כשיטת תוס'.

1. בשטמ"ק במנחות כב,א אות ה פירוש אחר, ש"חיה" היינו דם הקזה היוצא מן הבהמה בחייה.

2. ר' אלעזר חולק על ריש לקיש בעניין ביטול איסורין, כמבואר בגמ' עט,א, אבל מחלוקתו אינה נוגעת לדין "רואין".

3. בשפת אמת תמה, מה הראיה שתנא קמא חולק על משנתנו וסובר שלא אומרים

בדברים השווים במהותם, וכמו כן במין בשאינו מינו הדומים בצבעם די ברוב ולא אומרים "רואין". רבן גמליאל, המחמיר במין במינו ממש שאין ביטול כלל, הוא שמחמיר גם במין בשאינו מינו הדומים בצבעם לומר "רואין".

תוס' (ד"ה הא דרביה) מרבים להקשות על רש"י (ראה מערכה קפו), ופירשו אחרת, שהתמיהה היא מדוע ר' יהודה לא אמר במי חטאת שאינם בטלים כלל, כשיטתו שמין במינו אינו בטל, ועל כך תשובת אביי, שר' יהודה עצמו סובר שמין במינו בטל ברוב⁴. על פי זה נזקקו תוס' להוסיף, שר' יהודה עצמו מיקל במין במינו אף יותר מרבנן (שאומרים "רואין" גם בתערובת דם חולין בדם קדשים), וסובר שבמקרה זה, כגון מי חטאת במים רגילים, די ברוב ולא אומרים "רואין". רק בחלב ויין לבן (וכן מי רגלים, ראה מערכה קפו) אמר ר' יהודה "רואין", כי הם שונים במהותם ממים, ודומים להם רק בצבעם.

דם שנתערב ביין. על פי המשנה, אם הדם היה ניכר ביין, אילו היה זה מים ("רואין") – הדם עדיין ראוי לזריקה.

רבא מתרץ אחרת, שר' יהודה סובר כרבן גמליאל רבו⁷, והקולא במי חטאת להסתפק ברוב (ולא ב"רואין" לרש"י או "מין במינו אינו בטל" לתוס') נאמרה במקרה מיוחד של דלי שתוכו טהור, וטבילתו נחוצה רק מדרבנן (ראה על כך במערכה קפו).

4. ראה להלן, שלדעת תוס' מצינו שיטה כזו שאומרים "רואין" רק במין בשאינו מינו, שכך פירש אביי את ר' יהודה, וכך דעת רבא. אולם רש"י (ד"ה מאי לאו ושטמ"ק אות ו) מפרש שהקושיה על ריש לקיש היא מדם ביין, מפני שהם חשובים כמין במינו, מאחר שהדם אינו מיועד לאכילה ואנו הולכים בהם אחר המראה בלבד (חמדת דניאל, וסברה דומה בפנים מאירות על תוס' ד"ה הא דרביה). אם כי, גם רש"י מוכרח להודות שיש הבדל בין דם ביין לבין דם בדם, כמוכח במשנה שר' יהודה חולק על דם בדם ואומר שמין במינו אינו בטל, ומבואר שדם ביין אינו "מין במינו", וראה עט, א ד"ה הא דרביה.

7. רש"י ד"ה רבא אמר ותוס' ד"ה הא דרביה. לפי זה כותבים תוס', שההנחה המופיעה בכמה מקומות בגמ' שלדעת ר' יהודה מין במינו אינו בטל (להלן עט, ב; יבמות פא, ב; מנחות כב, א; חולין צח, ב, וקא; נדה עא, ב, ועוד) – היא כדברי רבא (אך בגמ' בחולין הנ"ל אביי עצמו אומר זאת).

יש להעיר, שמצאנו לכמה ראשונים שנקטו כתירוץ "הא דרביה" (ר"י הלבן בתוס' עג, ב ד"ה ר' יהודה; רבנו קרשקש (המיוחס לריטב"א) גיטין נד, ב; ראב"ה ח"ד סי' תתקו; העיטור, הכשר הבשר, דף י, א).

בשטמ"ק (אות ב-ג) פירש, שאין כוונת הגמ' להקשות על ריש לקיש מהרישא של המשנה, אודות דם ביין, שכן ריש לקיש דיבר על מין במינו, ויתכן שמודה הוא שאומרים "רואין" במין בשאינו מינו הדומים רק בצבעם⁴. גם הברייתא "רואין אותו כאילו הוא יין אדום" שהביאה הגמ' תחילה כקושיה על ריש לקיש – איננה קושיה על עצם שיטתו, שכן ברייתא זו עוסקת במין בשאינו מינו (חלב במים), וכוונת הגמ' רק להוכיח מלשון "רואין" מה כוונת לשון המשנה "רואין כאילו הוא מים", שאין הפירוש שהדם בטל, אלא שהיין ייחשב כמים⁵.

על פי דבריו יתכן, שגם במסקנת הגמ', שדין "רואין" שני במחלוקת תנאים, אין כוונת ריש לקיש להכריע לגמרי כתנא קמא: ריש לקיש סובר כך רק במין במינו, ולא באינו מינו. לפי זה, ריש לקיש לא יחלוק על משנתו בנוגע לדם שנתערב ביין, אלא רק בנוגע לדם קדשים שנתערב בדם חולין (עיין מראה כהן ד"ה ונשער).

שיטת רבי יהודה

כאמור, ר' יהודה בברייתא אודות טבילת דלי ובו יין לבן וחלב אומר "רואין". הגמ' דנה על סתירה לכאורה בשיטתו, ויש לברר את הסתירה ומסקנתה (סוגיה זו תידון בהרחבה במערכה קפו, וכאן עיקרי הדברים הנוגעים לשיטת ר' יהודה ב"רואין"): במשנה במקוואות (פ"י מ"ו) נאמר, שדלי שיש בו מי חטאת – ניתן להטבילו במקוה ולטהרו אם רוב המים שבדלי יהיו ממי המקוה ומיעוטם מי החטאת. משנה זו סוברת לכאורה כר' יהודה (כך מוכיחה הגמ' מדין "רואין" שנאמר במשנה שם על מי רגלים, וראה מערכה קפו), ובכל זאת לגבי מי החטאת הסתפקה ברוב!

על כך משיב אביי: "הא דידיה הא דרביה", כלומר: ר' יהודה עצמו מסתפק ברוב, והמשפט "רואין אותו כאילו הן מים" הוא מדברי רבו, שכן מצאנו שר' יהודה אומר בשם רבן גמליאל: "אין דם מבטל דם", וכן רוק ברק ומי רגלים במי רגלים.

נחלקו המפרשים בהבנת הקושיה, מה היינו מצפים שיאמר ר' יהודה במי חטאת: שיטת רש"י (ד"ה וקתני, הא דרביה) שהתמיהה היא מדוע לא אמר בהם "רואין". ועל כך משיב אביי, שר' יהודה עצמו סובר שמין במינו בטל, אפילו

4. ראה להלן, שלדעת תוס' מצינו שיטה כזו שאומרים "רואין" רק במין בשאינו מינו, שכך פירש אביי את ר' יהודה, וכך דעת רבא. אולם רש"י (ד"ה מאי לאו ושטמ"ק אות ו) מפרש שהקושיה על ריש לקיש היא מדם ביין, מפני שהם חשובים כמין במינו, מאחר שהדם אינו מיועד לאכילה ואנו הולכים בהם אחר המראה בלבד (חמדת דניאל, וסברה דומה בפנים מאירות על תוס' ד"ה הא דרביה). אם כי, גם רש"י מוכרח להודות שיש הבדל בין דם ביין לבין דם בדם, כמוכח במשנה שר' יהודה חולק על דם בדם ואומר שמין במינו אינו בטל, ומבואר שדם ביין אינו "מין במינו", וראה עט, א ד"ה הא דרביה.

5. בזה מיושבת קושיית בעל פנים מאירות על תוס' ד"ה הא דרביה, עיין שם.
6. זהו יתרון בפירוש תוס', שאין צורך לומר שאביי מקשר בין סברת רבן גמליאל

דאיתמר – איתמר, היכא דלא איתמר – לא איתמר. תוס' אינם כותבים טעם לחלק (וראה להלן דיון בטעם הדבר), אבל נוקטים שלהלכה אכן יש חילוק בין הדברים. לפי זה, ניתן לפרש גם את רבא כאפשרות השלישית, ש"מין במינו ברובא" נאמר באיסורין דווקא, ולא בחזותא¹². כדעה זו מצינו בתשב"ץ (ח"א סי' כט), שהביא את דברי רבא לעניין תערובת יין ביין מבושל, שהוא מין במינו¹³, והוכיח ממנו שיש ללכת בתערובת זו אחר חזותא, ונראה שהבין ש"מין במינו ברובא" נאמר רק על טעמא ולא על חזותא.

פירוש נוסף לדברי רבא ראה להלן בדיון על שיטת הרמב"ם.

סיכום ביניים: שיטות התנאים והאמוראים

התנא	במין	במין
משנתנו	בשאינו מינו	במין
תנא קמא בברייתא ¹⁴ רבי יהודה על פי אבבי, לשיטת רש"י	רוב	רואין
רבי יהודה בשם רבן גמליאל ר' יהודה, על פי רבא	אינו בטל	רואין
ר' יהודה על פי אבבי, לשיטת תוספות	רוב	רואין

הכרעת ריש לקיש: בפשטות דעתו כשיטה השניה, אבל יתכן שדעתו כשיטה הרביעית (משמע בשטמ"ק).

הכרעת רבא: תוס' פירשוהו כשיטה הרביעית, והתשב"ץ פירשו כשיטה הראשונה, ויש מקום לפרשו גם כשיטה השניה (ראה להלן בדעת הראב"ד).

דיון ביסודות ההלכה: באילו נושאים אומרים "רואין"?

במשניות וברייתות מצינו "רואין" לגבי כשרות דם להקרבנה וכן חיובו בכיסוי, טבילת כלי ובו משקים, ותערובת משקים טמאים וטהורים (תוספתא בטהרות פ"ה ה"א, מובאת בתוס' ע"ב ד"ה הא דרביה). בפשטות, דין זה אינו

אודותיו דברי תנאים מפורשים, צינה הגמ' שרבי אלעזר חולק עליו.

11. בזבחי אפרים תמה מדוע לא צוינה דעה זו בפוסקים בהלכות כיסוי הדם, שבתערובת דם בדם אין הלכה כמשנתנו.

12. כך נקט בפנים מאירות. בתוספת קדושה מבאר, שדיבורי התוס' אכן חלוקים בנקודה זו, והפסיקה הנ"ל ב"ה הא דרביה היא הגנה שנכנסה לתוס'. בקרן אורה חתר ליישב את דיבורי תוס' זה עם זה, וכתב שהסברם כאן לדעת רבא אינו מכח ההכרח מן הסברה, אלא שמשמע להם מסתימת לשונו ש"מין במינו ברובא" נאמר גם על חזותא. ויש להעיר, שאדרבה, מסדר לשונו של רבא, שהקדים את "ברובא" ל"חזותא", משמע ש"ברובא" מוסב רק על "טעמא".

13. כך כתבו הריטב"א (עבודה זרה ל"א), והמאירי (שם לג"ב), וכן מבואר במרדכי (ע"ז סי' תתיז, מובא בבית יוסף י"ד סי' קכ"ט), בסמוך להבאת תשובת התשב"ץ הנ"ל, וכן פסק השו"ע (י"ד סי' ר"ז ס"ט) לעניין נדרים.

14. לא מפורש בדבריו שדעתו כך גם במין במינו, ובנדון של מקוה לא יכול היה לדבר על מינו ממש, כי מים יכולים להצטרף למקוה. מכל מקום, הגמ' אומרת שלדעתו לא אמרינן "רואין" כלל.

בדין מין במינו בעלמא, פסקו רוב ככל הראשונים כרבנן⁸, ורש"י (חולין קט"א ד"ה ותו) פסק כר' יהודה. יתכן שגם לשיטתו הדברים נאמרו לחומרא בלבד, ולא נתכוון להכריע כמותו לגמרי ולהכשיר דם קדשים בכל שהוא⁹.

מסקנת רבא

בסוף הסוגיה אומר רבא: "אמור רבנן בטעמא, ואמור רבנן ברובא, ואמור רבנן בחזותא: מין בשאינו מינו – בטעמא; מין במינו – ברובא; היכא דאיכא חזותא – במראדה". דברי רבא על "חזותא" ניתנים לשלושה פירושים אפשריים: א. מדובר על דם במים בלבד, ובמינים הדומים בצבעם לא אומרים "רואין" כלל, וכפשטות דעת ריש לקיש הנ"ל¹⁰; ב. אפילו בדם ביין, כי אומרים "רואין", אך לא בדם קדשים המעורב בדם חולין, שכן בזה יש לומר: "מין במינו – ברובא"; ג. אפילו בדם בדם, כשיטת משנתנו, ו"מין במינו ברובא" נאמר על טעמא ולא על חזותא. להבנת דברי רבא נודעת חשיבות מיוחדת, שכן הוא "בתרא" ונראה שדבריו הם מסקנת ההלכה.

תוס' (ד"ה מין במינו ברובא, נדפס בסוף ד"ה אמור רבנן בטעמא) נוקטים באפשרות השניה, וכותבים: "מין במינו ברובא – היינו דלא כתנא דמתניתין, דאית ליה 'רואין' אפילו דם בדם". לדעתם רבא מקבל להלכה את משנתנו לעניין תערובת דם ביין, אך לא לעניין תערובת דמים¹¹.

מה הביא את תוס' לפרש כך את רבא, ולא כאפשרות השלישית? לדעתם, מסברה אין מקום לחלק בין טעמא לחזותא, וכשם שבמין במינו אנו מתעלמים מהטעם – כך יש להתעלם מהחזותא (צאן קדשים). וכך מוכח מקושיית הגמ' לעיל על ריש לקיש: "ונשער מין במינו כמין בשאינו מינו", שהרי ריש לקיש דיבר על איסורין, והגמ' מקשה עליו מחזותא (חק נתן).

לעומת זאת, תוס' לעיל (סוף ד"ה הא דרביה) כותבים: "וצריך לדקדק, מאי שנא גבי קדשים וטומאה ומקוה אמרינן 'רואין'... וגבי איסורא לא אמרינן 'רואין' אלא מין במינו מדאורייתא ברובא... ואי אפשר לברר טעם, אלא היכא

8. עיין אנצ"ל תלמודית ערך ביטול איסורים ציון 13.

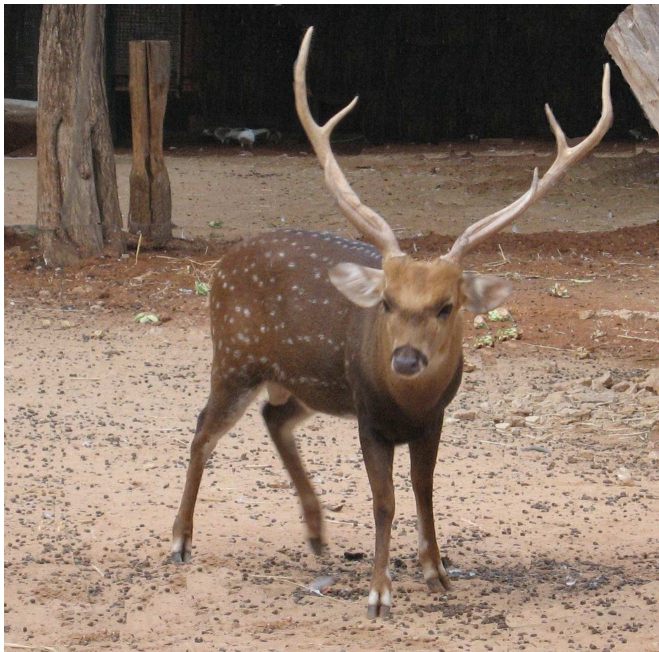
9. בעבודה זרה ע"ג, נחלקו אמוראים בפסק זה: ר' יוחנן וריש לקיש פסקו כחכמים, ואילו רב ושמואל פסקו כר' יהודה. מחלוקת הראשונים בדין זה תלויה בעיקר בבירור דעת רבא, עיין תוס' פסחים ל"א ד"ה אמר רבא. ומכיוון שר' יהודה הוא דעת יחיד, וסתימת כמה משניות שלא כמותו, מסתבר שהאמוראים שפסקו כמותו רק חששו לדבריו, ולא הכריעו לגמרי כדעתו אפילו לקולא. וסמך לדבר מדברי הראב"ד בעבודה זרה (ע"ג), הכותב שרב ושמואל פסקו כר' יהודה רק לעניין איסור אכילה, ולא חששו לדעתו לאסור אף בהנאה. מעתה, לא מיבעיא שלא הכריעו כמותו לקולא בקדשים, אלא יתכן שגם בכיסוי הדם לא הכריעו כמותו לחייב כיסוי בקום ועשה, אלא רק באיסורי אכילה נקטו כמותו. ובה מוסבר מה שלא מצינו בראשונים בהלכות כיסוי הדם שהזכירו את שיטת רש"י לחייב כיסוי.

10. אולי זוהי דעת הראב"ד (הל' מקוואות ג"ט), ראה להלן. קצת משמע שרבא סובר כריש לקיש מזה שהגמ' לא אומרת "ופליגא דרבא", כפי שאמרה בסמוך "ופליגא דר' אלעזר" לעניין ביטול איסורין זה בזה. ושמא הגמ' לא אמרה זאת משום שאין חידוש בכך שדברי ריש לקיש בנקודה זו שנויים במחלוקת, שהרי מחלוקתו מפורשת במשנה, ורק בעניין ביטול איסורין זה בזה, שלא מצאנו

מסוים הקיים במיעוט, והמיעוט "רוצה" רק להתקיים לצד הרוב ולשמור על דינו של המיעוט – אין ביטול ברוב, אלא רק אם המיעוט זניח וכאילו בטל מן העולם.

בתערובת איסור והיתר – יש ניגוד בין הרוב למיעוט, שכן איסור והיתר הם שני הפכים. ההיתר מיועד לאכילה, וכעת אי אפשר לאוכלו מחמת האיסור המעורב בו, ובכגון זה אמרה התורה שהולכים אחר הרוב. לעומת זאת, בתערובת דם במים וכדומה – בדם קיימת מצוה מסוימת (זריקה, או כיסוי) ובמים מצוה זו אינה קיימת (ומאידך, אין איסור לזרוקם או לכסותם). מצוה והעדר מצוה אינם שני הפכים, ואין כאן ניגוד הגורם ביטול¹⁸. ומכיוון שאין ביטול ברוב – לא נותר לנו אלא לקבוע האם במציאות אכן יש כאן דם, או שהוא בטל מן המציאות ותערובת זו היא "מים" ולא "דם", והדבר נמדד על ידי "רואין", האם הדם ניכר¹⁹.

בתערובת שני איסורים, עליה מדבר ריש לקיש, גם כן אין ניגוד בין הדברים, שכן בלאו הכי שניהם אסורים, ולכן ראוי היה לומר "רואין", ולכן דווקא עליו מקשה הגמ' "ונשער... כמין בשאינו מינו"²⁰.

נתערב בדם חיה (איל). גם במקרה זה אומרת המשנה "רואין", וזהו חידוש גדול יותר, שאפילו במין במינו אין הולכים אחר הרוב. להלכה רוב הראשונים פוסקים כמשנתנו, וחילקו באופנים שונים בין דם קדשים לבין איסור והיתר, שבו הולכים אחר הרוב.

18. אמנם באופן מעשי לאחר שהיין והמים יזרקו למזבח או יכוסו בעפר לא ניתן יהיה להשתמש בהם, אבל זה "במקרה" ולא "בעצם": לא הגדרנו אותם כאסורים בשימוש, אלא רק צירפנו אותם לקיום מצוה.

19. על פי זה צריך להגדיר שגם בדם קדשים שנתערב בדם חולין אין ניגוד בין הדינים, כי אין איסור לזרוק את דם החולין על המזבח "לשם מים" (כפי שביארו תוס' ד"ה בדם, וראה במערכה הבאה). בתוספתא (פ"ח ה"ו) מפורש שגם בדם פסולים שנתערב בדם קדשים אמרינן "רואין", וגם זאת יש להסביר על פי תוס' הנ"ל. אולם יש להקשות, שבתוספתא בטהרות הנ"ל נאמר דין "רואין" גם בטומאה וטהרה, ומסתבר שטמא וטהור הם דינים מנוגדים, כאיסור והיתר!

20. בחמדת דניאל כתב על פי סברתו, שבתערובת דם פר ושעיר לא שייך לומר "רואין", כי לכל דם תפקיד שונה, זה פר וזה שעיר, ואם דם השעיר המועט יחשיב

מתיישב עם ההלכה הרווחת שבתערובת איסור והיתר מין במינו יש ללכת אחר הרוב, על כל פנים מדאורייתא. אכן, הגמ' מקשה מדין "רואין" על ריש לקיש, ההולך אחר הרוב, ומיישבת ש"תנאי היא". פשוט הדברים, אפוא, שהדין במשנתנו אינו עומד להלכה, וכן המשנה בחולין על כיסוי הדם; אולם משנה זו הובאה להלכה בכל הראשונים!¹⁵

כאמור, תוס' (סוף ד"ה הא דרביה) כותבים: "וצריך לדקדק, מאי שנא גבי קדשים וטומאה ומקוה אמרינן 'רואין'... וגבי איסורא לא אמרינן 'רואין' אלא מין במינו מדאורייתא ברובא... ואי אפשר לברר טעם, אלא היכא דאיתמר – איתמר, היכא דלא איתמר – לא איתמר". תוס' מקבלים להלכה גם את משנתנו וגם את ההלכה המקובלת באיסורין, ללא הסבר על הבדל זה; וכמה אחרונים תמדהו עליהם (ראה לעיל בדיון על מסקנת רבא): מדוע אם כן הקשתה הגמ' על ריש לקיש והזוקקה לומר "תנאי היא"!?

בשיטה מקובצת (עחב אות א בהשמטות) האריך בעניין זה, ומסקנתו שדין "רואין" נאמר אך ורק בדברים התלויים במראה, ולא בתערובת איסור והיתר. יש חילוק מהותי בין ביטול איסורין לביטול דם וכיוצא בו: בביטול איסור – דינו של האיסור יכול להתהפך מאיסור להיתר, אבל דם הוא מציאות, ואי אפשר לבטלה, ובלשונו: "אם נתערב כוס דם קדשים בשני כוסות של חולין – סברא הוא בלא ראייה דאם נתן מכל אחד ואחד למזבח – יצא ידי חובתו מן הקרבן, אלמא אינו מתבטל... אבל איסור... שנתערב בשתי חתיכות היתר – מותר לאכול הכל"¹⁶, אלמא האיסור נעשה היתר¹⁷. הגמ' מקשה מדין זה על ריש לקיש, ולא מקשה כך בכל מקום שהוזכר שמין במינו בטל ברוב, משום שריש לקיש מדבר על תערובת שני איסורים זה בזה, והדבר דומה לתערובת דברים התלויים במראה.

בעל 'חמדת דניאל' (עזב, על הגמ' "דם שנתערב במים" ועל תוס' ד"ה רואין) מעמיק בהסברת הדברים. שני מיני "ביטול" הם: האחד – ביטול ברוב, שיסודו בפסוק "אחרי רבים להטות" (שמות כגב), והשני – ביטול מחמת שהמיעוט איננו חשוב כלל ואיננו ניכר במציאות, וזה נלמד מסברה. ביטול ברוב נאמר כאשר למיעוט יש דין מסוים, ולרוב יש דין מנוגד, והמיעוט "רוצה" לשנות את דינו של הרוב ולעשותו כמותו, והרוב "מתנגד" לכך ומבטל את המיעוט. אבל אם לרוב אין דין מנוגד, אלא שרק חסר בו דין

15. ר"ף ורא"ש בחולין; רמב"ם הל' שחיטה יד; העיטור הל' שחיטה, החלק הששי; הרוקח הל' שחיטה, ס' שפ; ראבי"ה (ס' אלף פח); שבולי הקטק (הל' שחיטה ס' ז); אור זרוע (הל' כיסוי הדם, ס' תא), ועוד.

16. על כל פנים מדאורייתא, עיין שו"ע יו"ד ס' קט ס"א ובט"ז סק"א.

17. הסברה צריכה ביאור: מסתבר אמנם שאפשר לבטל דין ואי אפשר לבטל מציאות, אבל מדוע בתערובת איסור והיתר אנו מתייחסים לכך כ"דין"? הרי ניתן היה לומר שיש לפנינו חלב ושומן, ולא יתכן שהרוב יהפוך את החלב להיות שומן! כמו כן לאידך גיסא, מדוע בתערובת דם בין אנו מגדירים זאת כ"מציאות"? ניתן היה לומר שיש כאן שני נוזלים, האחד כשר לזריקה והשני לא, והכשר משתנה בדינו ונהפך לפסול! לפיכך, סברת השטמ"ק זקוקה לתוספת הביאור שלהלן (אם כי, בחמדת דניאל לא הזכיר את השטמ"ק).

שיטת הרמב"ם והראב"ד

שינויי נוסחאות] בין לבן וחלב, ובין אדום בעיני שידחו מראיו לדברי הכל". דעתו כפשטות הסוגיה, שדין "רואין" שנוי במחלוקת תנאים, ונראה שפסק כדעת חכמים, ובניגוד למשנתנו²⁴ טעמו, כנראה, על פי הכרעת ריש לקיש, וממילא משתמע שהבין שרבה אינו חולק עליו, ומה שאמר "בחזותא" אינו אלא בתערובת דם במים.

סיכום

במשנה נאמר שבתערובת נוזלים הדומים בצבעם "רואין" את הרוב כאילו הוא מים, ובודקים האם המיעוט היה ניכר בהם, ואם לא היה ניכר – הרי זה בטל. בגמ' נאמר שעיקר דין "רואין" שנוי במחלוקת תנאים, וריש לקיש נקט כדעה החולקת על משנתנו, ולפיה הולכים אחר הרוב. מצינו שיטה שלישית, לפיה אומרים "רואין" רק במין בשאינו מינו (הדומים בצבעם אך אינם זהים במהותם), ואילו במין במינו אין ביטול כלל (רבן גמליאל); או לאיך גיסא, שבמין במינו הולכים אחר הרוב (אביי בדעת ר' יהודה וכן רבא, לדעת תוס').

רוב ככל הראשונים פסקו כמשנתנו (ומקבילתה בחולין על כיוסי הדם), אך יש מהראשונים שנראה מדבריהם שלהלכה אין דין "רואין" כלל, אלא הכל בטל ברוב (ראב"ד), ויש שאמרו "רואין" רק במין בשאינו מינו (תוס'). דעת רש"י בעלמא שהלכה כר' יהודה שמין במינו אינו בטל, ואולי נקט כך לחומרא בלבד, ולא לקולא כמו בנדון כאן.

הסוגיה מקשרת בין דין "רואין" לבין תערובת איסורי אכילה, שגם בה יש מקום לומר "רואין", ולפיכך מין במינו לא יתבטלו ברוב. בפשטות, נוצרת כאן סתירה בין משנתנו לבין הדין המקובל במאכלות אסורות שבמין במינו הולכים אחר הרוב, וזהו המקור לשיטת מקצת הראשונים הנ"ל שדחו את משנתנו מהלכתא. לשיטת רוב הראשונים, שמשנתנו קיימת להלכה, הוסבר הדבר בכמה דרכים: א. "אי אפשר לברר טעם, אלא היכא דאיתמר – איתמר" (תוס'). ב. דין "רואין" נובע מכך שאין ביטול ברוב, מפני שאין ניגוד הלכתי בין מיני המשקים, ואילו באיסור והיתר יש ניגוד, ולכן האיסור בטל ברוב. הגמ' לא דימתה את כלל דיני איסור והיתר לדין "רואין", אלא רק את תערובת שני איסורים זה בזה (חמדת דניאל). ג. הסוגיה במסקנתה סוברת שדין "רואין" מוסכם לכולי עלמא, אלא שהוא נאמר רק בדברים התלויים במראה, ולא באיסורי מאכלות (הר המוריה בדעת הרמב"ם).

הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין (ב,כב) מביא להלכה את דיני משנתנו, שאמרינן "רואין" בין בדם ביין ובין בדם בדם, וכן בהל' שחיטה (יד,ו) על כיוסי הדם, ובהל' מטמאי משכב ומושב (ב,ו) על תערובת דם טמא בדם טהור. מאידך, פסק (בהל' מאכלות אסורות ט,א) שבמין במינו הולכים אחר הרוב, ולא אומרים "רואין". כאמור, יש בכך סתירה לכאורה²¹, ונראה שלרמב"ם דרך מיוחדת בביאור הסוגיה, כדלהלן.

בהל' מקוואות (ג,יח-יט) פסק הרמב"ם: "כלי שהוא מלא... היה בו מי חטאת, אם היה רוב הכלי פנוי כדי שירבו מי מקוה על מי חטאת שבתוכו – הרי זה טהור... כלי שתוכו טהור וגבו טמא, והיה מלא יין לבן או חלב והטבילו – הולכין אחר הרוב... מפני שטומאתו מדבריהם, אבל אם היה בו יין אדום או שאר משקין – לא עלתה לו טבילה". הלכה זו תידון בהרחבה להלן (מערכה קפג), וכעת נעסוק במה שעולה ממנה לגבי עיקר דין "רואין": הרמב"ם מביא את אוקימתת רבא "בדלי שתוכו טהור וגבו טמא" לא על המשנה במקוואות, העוסקת במי חטאת, אלא על הברייתא, העוסקת ביין לבן וחלב (כסף משנה). נראה שלדעתו, תירוץ רבא לא נועד ליישב את הסתירה בדעת ר' יהודה שעליה דנה הגמ', כפירוש רש"י, אלא מטרתו של רבא ליישב את הברייתא עם דין "רואין" ולשלול את התירוץ "כתנאי": תנא קמא דר' יהודה, שהלך בדלי מלא חלב אחר הרוב, אינו חולק על משנתנו בדין "רואין", אלא דיבר על מקרה מיוחד של כלי שתוכו טהור²².

על פי זה, חוזרת הקושיה על ריש לקיש: מדוע שיער במין במינו ברובא? קושיה זו מתורצת במימרתו הבאה של רבא: "אמור רבנן... מין בשאינו מינו – בטעמא; מין במינו – ברובא; היכא דאיכא חזותא – במראה", כלומר: בדברים שבהם הולכים אחר הטעם – יש ללכת אחר הרוב במין במינו, אבל בענייני חזותא – אין הולכים אחר הרוב כלל, אפילו במין במינו, אלא אומרים "רואין". לפיכך, אין להקשות על ריש לקיש מדין "רואין"²³. בכך נתיישבה בפשטות המשנה בזבחים ובחולין עם הדין השגור במאכלות אסורות שמין במינו ברובא (הר המוריה, הל' פסוהמ"ק שם).

הראב"ד (הל' מקוואות שם) כותב: "נשתבש בשמעתא זבחים... דלא איתמר הא מילתא אלא לר' יהודה, אבל לרבנן אפילו טמא ממש סגי ליה (לדבריהם) [ברבייה. עיין

בהם נימוק מיוחד להקל, ראה מערכה קפג.

23. בכך יובן מדוע לא הזכיר רבא "אמור רבנן בשישים" כפי שאמר במימרא דומה בחולין צ"א, שכן אין מטרתו כאן לסכם את דיני תערובות, אלא רק להסביר את היחס בין רוב ל"רואין".

24. כך פירש זאת בלחם משנה (הל' פסוהמ"ק ב,כב), ותמה מדוע לא השיג הראב"ד גם שם.

את דם הפר המרובה כדם שעיר – יש בכך ניגוד שגורם ביטול. לפיכך, בתערובת זו אין לומר "רואין", ומיושבת קושיית תוס' (עזב ד"ה רואין) מניין למדנו שעולין אין מבטלין זה את זה.

21. העיר על כך בלחם משנה (הל' פסולי המוקדשין שם), ותירץ כתוס': "היכא דאיתמר איתמר". וכבר הרשב"א (בשו"ת, ח"א ס' תקסט) דן בסתירה זו, ונראה שמחלק בין לח ליבש, עיין שם.

22. במי חטאת, לפי זה, היה מקום להצריך "רואין", ולא להסתפק ברוב, אך יש